Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Maa- ja metsätalousvaliokunnalle lajien uhanalaisuuden arvioinnista eri alueellisilla tasoilla
28.11.2018
Ympäristöneuvos Esko Hyvärinen

Lajien uhanalaisuuden maailmanlaajuinen arviointi

Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto (International Union for Conservation of Nature, IUCN) on vastannut eliölajien maailmanlaajuisen tason uhanalaisuusarvioinnista jo yli 50 vuoden ajan. Arvioinnit kattavat nykyisin noin 93 500 eläin-, kasvi- ja sienilajia. Eliöryhmistä kattavasti arvioituja ovat nisäkkäät, sammakkoeläimet, linnut, riuttoja muodostavat korallit, havupuut ja käpypalmut, samoin valitut ryhmät esimerkiksi äyriäisistä, matelijoista, kaloista ja kotiloista. Kasveja ja sieniä on arvioitu suhteessa hyvin paljon vähemmän kuin eläimiä.

IUCN ylläpitää maailmanlaajuista luetteloa (the IUCN Red List of Threatened Species), jossa ovat mukana kaikki nykyisen uhanalaisuusluokittelun mukaisesti arvioidut lajit, myös elinvoimaisiksi luokitellut. Punainen lista hakutoimintoineen ja muuta sitä koskevaa materiaalia on saatavilla osoitteessa https://www.iucnredlist.org/.

IUCN on kansalaisjärjestöjen ja valtiojäsenten muodostama verkosto. Suomi on ollut IUCN:n valtiojäsen vuodesta 1967. Ympäristöministeriö hoitaa valtiojäsenyyttä, mutta IUCN:n ja Suomen välillä on solmittu myös puitesopimus, josta vastaa ulkoministeriö.

EU-tason uhanalaisuusarvioinnit

EU:n komissio on teettänyt EU-tason uhanalaisuusarviointeja vuodesta 2006 alkaen useista eri eliöryhmistä (https://www.iucn.org/content/european-red-list). Mahdollisuuksien mukaan arvioinnit kattavat myös EU:n ulkopuolista Eurooppaa. Pääosin arviointien koordinoinnista on vastannut IUCN, mutta viimeisimmän lintujen uhanalaisuusarvioinnin vuodelta 2015 komissio teetti BirdLifella. Lintujen uhanalaisuusarviointi perustuu hyvin suurelta osin EU:n jäsenmaiden lintudirektiivin toimeenpanon raportoinnin yhteydessä vuonna 2013 toimittamiin tietoihin eri lintulajien populaatioiden koosta ja kehityksestä.

Uhanalaisuusarviointi on eri asia, kuin EU:n lintu- ja luontodirektiivien artiklojen 12 ja 17 raportoinnit, jotka tehdään 6 vuoden välein. Luontodirektiivin raportoinnissa annetaan arvio lajien suojelutasosta neljään eri osatekijään perustuen. Suojelutaso voi olla suotuisa, epäsuotuisa heikko tai epäsuotuisa huono. Lisäksi arvioidaan, onko tilanne paraneva, heikkenevä vai vakaa. Luontodirektiivi velvoittaa jäsenvaltiot suojelemaan yhteisön tärkeinä pitämiä lajeja pyrkimyksenä säilyttää suotuisa suojelutaso tai palauttaa se ennalleen. Lintudirektiivin raportointi koskee kaikkia lintulajeja, joista raportoidaan muun muassa kannan koko ja kehityssuunta. Lintudirektiiviin ei liity suotuisan suojelutason arviointia, kuten luontodirektiiviin.

Uhanalaisuusarvioinnit Suomessa

Suomen lajien viides uhanalaisuusarviointi on viimeistelyvaiheessa ja julkaistaan maaliskuussa 2019. Arviointia koskevaa tietoa ja ohjeistuksia on koottu verkkosivulle http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Lajit/Uhanalaiset_lajit/Uhanalaisuusarviointi_2019. Uhanalaisuusarviointi on osa pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman toteuttamista. Suomessa tehdyt uhanalaisuusarvioinnit on pyritty laatimaan mahdollisimman laajasti eri eliöryhmät kattavina. Aiemmat uhanalaisuusarvioinnit ovat vuosilta 1985, 1991, 2001 ja 2010. Lintujen ja nisäkkäiden uhanalaisuusarvioinnit uusittiin muista eliöryhmistä

poiketen jo vuonna 2015. Pääsääntöisesti laaja uhanalaisuusarviointi on tarkoituksenmukaista uusia noin 10 vuoden välein.

Lähiaikoina valmistuva uhanalaisuusarviointi on tehty ympäristöministeriön asettaman ohjausryhmän johdolla 18 työryhmässä, jotka koostuvat oman eliöryhmänsä huippuasiantuntijoista. Ohjausryhmässä ovat edustettuina YM:n lisäksi MMM, Suomen ympäristökeskus, Luonnonvarakeskus, Luonnontieteellinen keskusmuseo Luomus, Metsähallitus ja Pohjois-Karjalan ELY-keskus, mikä kuvastaa hyvin myös suurta osaa arviointiin osallistuneiden asiantuntijoiden organisaatioista. Asiantuntijoita työhön on osallistunut yhteensä noin 170. Arviointi kattaa yli 22 000 Suomessa luontaisesti esiintyvää lajia.

Uhanalaisuusarviointi on lajien häviämisriskin arviointi. Se ei ole lajien suojelutarpeen priorisointi. Lajit ovat uhanalaisia eri syistä ja niiden mahdollisesti tarvitsemat suojelutoimet tulee harkita erikseen, ottaen huomioon myös kansainvälisistä sopimuksista ja EU:n yhteisölainsäädännöstä aiheutuvat velvoitteet. Yhdessä lajien esiintymispaikkatiedon kanssa uhanalaisuusarviointi antaa kuitenkin osaltaan tarvittavaa tietopohjaa priorisoida, suunnitella ja toteuttaa lajien ja niiden elinympäristöjen turvaamistoimia paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla.

Suomi on sitoutunut kansainväliseen tavoitteeseen pysäyttää luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen vuoteen 2020 mennessä (Valtioneuvosto 2012). Suomen lajien viides uhanalaisuusarviointi on välttämätön tietopohja sen arvioimiseksi, miten Suomi on omalta osaltaan tavoitteessa onnistunut.

Uhanalaisuusarvioinnin kriteerit

Uhanalaisuuden luokittelujärjestelmä sekä sitä koskevat kriteerit ja ohjeet ovat IUCN:n yhteistyössä tiedemaailman kanssa laatimat. Kriteerit ja niitä koskeva ohjeistus ovat jonkin verran kehittyneet ajan myötä, ja viimeisin versio arviointikriteereistä on julkaistu 2012 ja soveltamisohjeesta 2016. IUCN:n menetelmä suunniteltiin alun perin tunnistamaan ja luokittelemaan maailmanlaajuisella tasolla häviämisvaarassa olevat eliölajit. Luokittelun soveltamista alueellisella tasolla koskevat omat lisäohjeensa, joista myös on viimeisin versio vuodelta 2012. Kansallisen tason uhanalaisuusarviointeja on IUCN:n luokittelun mukaisesti tehty yli sadassa maassa.

Suomen lajiston viides uhanalaisuusarviointi on kolmas, jossa on noudatettu IUCN-luokittelua ja kriteereitä. Ensimmäiset kaksi tehtiin kansallisiin luokkiin ja kriteereihin perustuen aikana, jolloin IUCN-kriteerien kehittäminen oli vasta alkuvaiheessa. Myös EU-tason uhanalaisuusarvioinnit noudattavat IUCN:n kriteerejä.

Uhanalaisuusarvioinnissa ja -luokittelussa on kysymys häviämisen todennäköisyydestä tietyllä aikavälillä. Lajin sijoittuminen korkeampaan uhanalaisuusluokkaan kertoo suuremmasta häviämisen todennäköisyydestä. Varsinaisia uhanalaisuusluokkia on kolme: äärimmäisen uhanalaiset (CR), erittäin uhanalaiset (EN) ja vaarantuneet (VU). Muita luokkia ovat hävinneet (RE), silmälläpidettävät (NT), elinvoimaiset (LC) ja puutteellisesti tunnetut (DD).

Arviointi perustuu viiteen eri kriteeriin, joissa määriteltyjen raja-arvojen mukaisesti lajit sijoitetaan eri luokkiin. Mikäli laji ei täytä minkään kriteerin vaatimuksia, on se elinvoimainen. Elinvoimaisia lajeja on lajistosta valtaosa. Uhanalaiset lajit täyttävät vähintään yhden kriteerin vaatimukset. Tekijöitä, joiden perusteella laji voi päätyä uhanalaiseksi ovat muun muassa lajin populaatiokoon voimakas pieneneminen, suppea levinneisyys- tai esiintymisalue yhdistettynä jatkuvaan taantumiseen joko populaatiokoossa,

levinneisyysalueessa tai esiintymisalueessa, tai hyvin pieni populaatiokoko. Lisäksi käytettävissä on lajin häviämisriskin kvantitatiiviseen analyysiin perustuva kriteeri, jota ei toistaiseksi ole Suomessa voitu soveltaa. Se voisi olla mahdollista joillekin kaikkein parhaiten tutkituille lajeille, joista on saatavilla hyvin tarkkaa seurantatietoa.